

► Politický testament braniborského kurfiřta Fridricha Viléma z 19. 5. 1667

Historický úvod:

Vedle knížecích zrcadel, což jsou obecné rady panovníkům, jak mají vládnout, byly nejoblíbenějším žánrem politické pedagogiky v raném novověku politické testamenty či závěti. Na rozdíl od knížecích zrcadel se jedná o adresné pokyny, jež dává starší a zkušený vládce (výjimečně i první ministr, např. kardinál Richelieu) svému nástupci. Autorem je tedy panovník a jeho cílem je zajistit pokračování vlastní politiky i v době, kdy na trůn dědičné monarchie usedne jeho syn, a to jak v rovině obecné (principy, na nichž stojí úspěšná vláda), tak konkrétní (rady, jaké učinit praktické kroky v domácí či mezinárodní politice). Vedle touhy zajistit kontinuitu vlády je však třeba mít vždy na paměti, že jde také o stylizovanou výpověď, tedy o dokument, v němž se chce autor představit v co nejlepším světle, a popsané zásady proto vůbec nemusí odpovídat těm, jimiž se řídil během svého života. Jde zkrátka o myšlenkový odkaz mocného muže, jenž se dostává do ohrožení života (proto sepisuje závěť), a hodlá tedy založit budoucí paměť na vlastní osobu. Zlatým věkem politických testamentů bylo 17. a 18. století, ale setkáváme se s nimi i později (např. u Lenina nebo u Hitlera), nejdelší tradici potom měl tento typ závěti v Braniborsku. Prvním braniborským kurfiřtem, který stál na začátku dalších urozených autorů politických testamentů, byl Fridrich Vilém (Velký kurfiřt), jenž zároveň zahájil mocenský vzestup této země, patřící do svazku Svaté říše římské. Shrnul v něm zásady, které později za Fridricha III. (I.), Fridricha Viléma I. a zejména Fridricha II. vedly k úspěchům braniborských (od roku 1701 pruských) armád na evropských bojištích i k efektivní vnitřní správě nového typu státu, v němž se vedle armády stalo oporou panovníkovy moci zcela loajální a výkonné úřednictvo.

Vydání pramene v originále a dalších jazykových mutacích:

německý originál:

Georg Kuntzel – Martin Haas (edd.): Die politischen Testamente der Hohenzollern nebst ergänzenden Aktenstücken, Band I, Leipzig–Berlin 1911, s. 41–68; online:

<https://ia600902.us.archive.org/31/items/diepolitischente01knuoft/diepolitischente01knuoft.pdf>

Také: https://ghdi.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=3542&language=german

PŘEKLAD (Jiří Hrbek):

Otcovská láska, kterou jsem jako otec naplněn a kterou cítím ke svému synovi i budoucím nástupcům, mě přivedla k tomu, abych pro něj zanechal řadu užitečných rad, jež vycházejí z dlouhé zkušenosti mé vlády. Chopil jsem se pera, protože je užitečné a nutné vědět, jak vést panovnické záležitosti, jak se chovat vůči Bohu, sobě rovným a také vůči poddaným, kteří budou mému nástupci svěřeni Bohem. Dozví se také, jak vést záležitosti církevní i světské, jak zacházet s rádci, jak řídit jednání rady i hlasování, jak dosahovat politických závěrů, jak uzavírat mezinárodní svazky, [...] jak zlepšovat stav panovnických financí, [...], jak zachovávat a stavět pevnosti a která místa opevňovat, jak uspořádat garnisony v době války i míru, jak zacházet se sklady a jak je rozmnožovat. Nepochybuji, že poté získá vědomost o tom, jak musí být veden celý stát, a věřím, že můj syn bude vše pečlivě sledovat a že na základě mých rad mu bude připadat vláda snazší a nebude se muset nechávat poučovat od služebníků, ale bude při rozhodování vycházet přímo z vědění. [...]

Hlavní a pravá ctnost spravedlivého vládce spočívá v tom, že má bázeň před Bohem, který mu svěřil zemi i lidi, že jej miluje a má jej před očima. Má mít neustále na zřeteli své spasení a od něj odvíjet svou vládu i život, protože spravedlivý Bůh je zdrojem všeho umění panovat, k němu se má vládce každodenně ráno a večer pilně modlit, prosit jej o moudrost a rozum, o podporu při těžkém úkolu panování, aby dokázal řídit svou zemi ve jménu cti a k co nejlepšímu životu lidí. [...] Obojí mu Bůh svěřil ze své milosti, za kterou mu má vládce denně děkovat a denně mu sloužit.

[...]

Co se týká náboženství a církve ve Tvé zemi, můj synu, a toho, jak má být řízena, nechť se jedná vždy o reformované náboženství, které vychází z pravého Božího slova a z apoštolů, a které je bez lidských vynálezů. Nechť ale není prosazováno silou nebo potlačováním luterských kostelů (například zabavováním či zmenšováním jejich majetků); stavba reformovaných kostelů má být realizována z Tvého vlastního měšce. [...] Vidíme také, že poddaní reformovaného náboženství, kteří se nachází ve Tvé zemi, jsou kvalifikovaní a pracovití a jsou ku prospěchu země a měli by být v celé zemi a hlavně na venkově přijímáni.

Musíš nařizovat všude po celé zemi spravedlnost, aby se jí dočkali chudí i bohatí bez ohledu na osobu a urychlit procesy, které k ní vedou, protože toto upevňuje panovníkův trůn. A protože často nebudeš mít čas osobně rozhodovat v soudních procesech, je třeba ustanovit pečlivě úředníky, na které musíš dohlížet, zda nejsou zkorumpovaní a zda se v právu vyznají. [...]

Reputace vládce závisí na tom, jaké si vybírá rádce, a proto musí věnovat tomuto výběru patřičnou pozornost a neuspěchat ho. Podobně jako radil Jetro Mojžíšovi i Ty bys měl vybírat lidi, kteří se na prvním místě bojí Boha a nenávidí úplatky (Ex 18,21), zkušené, upřímné, reformovaného náboženství a znalé státních záležitostí. Po takových se ohlížej uvnitř i vně své země, a pokud takové vybereš, bude se Ti dobře vést. [...] Musíš se ale také o ně dobře starat, aby žili čestný život a neměli důvod ohlížet se po jiných zdrojích příjmů a nechat se korumpovat. [...] Také nesmíš nechat žádného ze svých služebníků vyrůst příliš vysoko a přenechávat mu veškerou svou autoritu, ale svou přízeň rovnoměrně rozdělovat, aby Ti

žádný favorit nepřerostl přes hlavu. [...] V královské radě potom musíš všechny pečlivě vyleshnout a poznamenat si, co budou říkat, pilně vést protokoly. Důležité je také zachovávat mlčenlivost o státních věcech. [...]

Protože Bůh obdařil náš braniborský rod četnými zeměmi ve Svaté říši římské, máme také mnoho nepřátel, kteří jen čekají jak zmenšit slávu našeho domu. Proto není dobré podceňovat, ale naopak neustále sledovat vztahy s ostatními kurfiřty, knížaty a stavy říše a snažit se žít s nimi v dobrém přátelství, komunikovat s nimi a nedávat jim záminku, aby se proti našemu domu postavili. Protože Bůh obdařil náš rod četnými zeměmi, uložil nám také, abychom se starali o jejich zachování pod naší vládou. Není třeba budit závist expanzí do cizích zemí, a pokud někde vznikne spor, je třeba pokusit se jej vyřešit nejdříve smírnou cestou. [...] Jestliže vypukne válka mezi jinými dvěma knížaty, potom je třeba stát se zprostředkovatelem a hledat střední cestu a když už by musela být válka, máš se snažit uchránit od ní svůj lid a zemi, aby jí netrpěly, protože jejich prostředky potřebuješ.

[...]

S císařem jakožto hlavou říše udržuj i kvůli sousednímu Slezsku dobré vztahy, přesto buď na pozoru vzhledem k evangelíkům a jejich životu a v jejich ochraně pevně stůj a císaři neustupuj, jak ostatně činili i Tví předchůdci. Pokud by někdo chtěl porušit mír z Olivy, musíš se chopit zbraní a nejen sedět tiše a čekat, že oheň války bude daleko od našich hranic. Naše země již byla několikrát divadlem, kde se odehrávaly smutné tragédie, při nichž byla ničena sousedními vojsky, především pak vojsky polského krále a tamější republiky, a to především v záležitostech Pruska. Bůh mi dal – a patří mu za to díky – milost udržet a opatrovat tento vzácný klenot a zachovat navzdory četným válkám jeho suverenitu.

Kdyby chtěly cizí velmoci nebo císař, resp. Rakouský dům zvrátit výsledky míru v Münsteru a Osnabrücku a zavést nějaké novinky do duchovního nebo světského života říše či vystupovaly by proti německé svobodě a potlačovaly staleté zvyky, potom proti tomu musíš zakročit. Pokud by ale totéž činily Francie nebo Švédsko, máš se přimknout k Rakouskému domu, aby byla v říši zachována rovnováha podobně, jak to moudře činí italská knížata v Itálii. Kdykoli zde jedno získá více moci, ostatní se proti němu spojí a donutí jej k ústupu.

[...]

Bylo by dobré, kdybys byl opatrný při uzavírání spojenečství, která jsou sice dobrá, ale vlastní síly jsou ještě lepší, protože s nimi se člověk cítí bezpečně. [...] Co se týče pevností, závisí na nich prosperita celého státu, je třeba je vylepšovat a stavět nové, jak jsem ostatně i já celý život činil. A nikoli kvůli vlastnímu potěšení, ale ku prospěchu celé země nyní i v budoucnosti. O pevnosti je třeba pečovat i v době míru a dbát na to, aby byly neustále vybaveny zbraněmi i proviantem. Potom Ti budou sloužit ke cti a slávě a zemi k zajištění větší bezpečnosti. Ze stejných důvodů je třeba stavět sklady (magacíny), dosadit do nich zkušené správce a pečlivě kontrolovat jejich účetnictví.

[...]

V Braniborsku jsou věrní poddaní, kteří rádi a dobrovolně vstupují do armády a spoléhají se, že také Ty jim budeš věrný a že budeš bránit zemi včetně Pruska.

[...]

Všichni Tví poddaní, kteří obsadí příslušné úřady, musí dbát na to, aby se prodávala sůl a slanečci tak, aby to státní pokladně přineslo zisky a nikoli, aby byl tento obchod svěřen do rukou kdejakých překupníků. Může se to zdát jako novinka, ale podobná opatření zaváděli už staří prušští vévodové, jak to dosvědčují staré účty a také do Tvé pokladny to může přinést mnoho tisíc ročně.

[...]

Také si nepěstuj příliš velký dvůr, ale vždy jej reguluj podle momentální potřeby. Omezuj výdaje podle příjmů a každého služebníka nech skládat ročně účty, aby byla státní pokladna v dobrém stavu. Potom nebude nutné žádat o peníze stavy a nebude nutné svolávat sněmy. Čím častěji se totiž sněmy scházejí, tím méně autority má vladař, protože se stavy vždy pokoušejí omezit jeho panství.

■ Historické otázky přímé

(odpověď lze nalézt v samotném textu):

1. Jaké vyznání Fridrich Vilém preferoval a proč?
2. Podle jakých kritérií má budoucí vládce podle Fridricha Viléma vybírat své rádce?
3. Na jakých základech má stát braniborská armáda?
4. Jak definoval Fridrich Vilém „rovnováhu moci“ a kterou zemi v tomto dává svému nástupci za vzor?
5. Jak má být podle Fridricha Viléma zajištěna bezpečnost a efektivita státu?

■ Historické otázky kontextuální

(otázka vychází z textu, odpověď je třeba nalézt s pomocí dalších textů, např. učebnice, internetu atd.)

1. Jaký byl vztah Fridricha Viléma ke stavům a jak tento vztah označujeme? Znáte podobné případy, kdy se panovník snažil v raně novověké Evropě omezit moc stavů například tím, že nesvolával sněmy? A kde naopak stavy měly nad panovníkem navrch?
2. Fridrich Vilém varoval svého nástupce před předáváním příliš velké moci rádcům. Znáte nějakou zemi, kde v 17. století vládli místo krále královi favoriti? Jaké to mělo důsledky?
3. Proč a v jakém kontextu mluvil Fridrich Vilém ve svém politickém testamentu o Slezsku a o Prusku? Pracujte s historickým atlasem.
4. Co se myslí termíny „osnabrücker a müsterský mír“? Jak se dotýkaly tyto míry Braniborska?
5. Které dynastie se skrývají pod označením „braniborský rod“ nebo „Rakouský dům“? Jaký má být vzájemný vztah těchto dynastií?

■ Vazba na rámcový vzdělávací program pro gymnázia:

RVP G: na konkrétních příkladech jednotlivých států demonstruje postupný rozklad, zánik a proměny dosavadních systémů přes úsilí mocenských struktur o jejich udržení